

BÖLÜM 28

I-OSMANLI DÖNEMİ MARDİN'İN İDARİ YAPISI

1-Osmanlı Dönemi Mardin'in İdari Teşkilatlanması

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Mardin Sancağı, merkezi idare tarafından atanan çeşitli görevliler aracılığıyla yönetilmekteydi. Bu görevliler, sancağın hem hukuki hem de idari işleyişini sağlamaktaydı.

2-Kadı ve Naipler

Mardin'in idari ve hukuki yapısında kilit rol oynayan makamlardan biri **Kadılık**'tır. Kadılar, şeri ve hukuki işlerin yanı sıra, ilçenin askeri işleri dışındaki tüm idari ve mahalli işlerine bakmakla yükümlüydüler. Ayrıca Osmanlı yönetimi tarafından verilen emirleri yerine getirirlerdi. Mardin'in ilk kadısının, 1518 tarihli tapu tahrir defterlerinde 18 bin akçelik timar mutasarrıfı olarak görünen **Mevlana Mehmet El-Remzi Efendi** olduğu tahmin edilmektedir.

Kadı Naipleri ise kadıya vekâlet etmekle birlikte, köyleri dolaşarak küçük davalara bakma ve hizmeti halkın ayağına götürme görevini üstlenirlerdi. Ayrıca vergilerin tarh ve tahakkuk ettirilmesinden sonra tahsiline nezaret ederlerdi. 1595 tarihli kayıtlarda **Ahmet** ve **Hamdullah**'ın naiplik yaptıkları görülmektedir.

3-Askeri ve Güvenlik Yapısı

Sancak yönetiminde askeri makamlar da önemli bir yer tutmaktaydı:

- 1. Dizdar:** Kale komutanıdır. Mardin Sancağı'nda Mardin, Nusaybin ve Savur kaleleri dizdarlar tarafından yönetilmekteydi.
- 2. Alaybeyi:** Bir sancaktaki veya bir beylerbeyliğindeki tımarlı sipahilerin en yüksek amiridir. Alaybeylerinin tayini, halkın, sancak beylerinin veya beylerbeylerinin talebi üzerine Osmanlı Sultanları tarafından yapılırdı. Mardin'in ilk Alaybeyi, 1540 yılında atanan **Mustafa Bey** olmuştur.

3. **Kale Muavini:** Diyarbakır çavuşlarından **Ahmet**, 1552 yılında 10 bin 800 akçelik timarla atanmış, ancak gösterdiği başarı nedeniyle 1.500 akçe daha ilave bir ödeme yapıldığı kayıtlardan anlaşılmaktadır.
4. **Azaplar Ağası:** Azaplar, piyade eri olup, geri hizmette (sucu, lağımçı vb.) görevli askerlerdir. Azaplar Ağası, bu askeri birliğin en yüksek komutanıdır. 1522 yılında Hamza Ağa'nın yerine Dergâh-ı Ali solaklarından **Merzifonlu Mahmud'un** atandığı kayıtlarda geçmektedir. [6]
5. **Berriye Ağzı Muhafızlığı:** Mardin ve Nusaybin'in güneyindeki Berriye Ağzı olarak isimlendirilen bu bölgenin ilk muhafızı, 32 bin akçeyle muhasarrıf **Haçı Şah-kulu Bey** atanmıştır.
6. **Kale Kethüdası:** Kalenin iç düzeninden ve idaresinden sorumlu olan görevlidir. 1540 yılında Mardin'e timar sahibi **Ali'nin** atandığı kayıtlarda yer almıştır. [10]
7. **Kale Muhafızları ve Azaplar:** 1526 yılında Mardin Kalesi'nde 139 muhafız olduğu kayıtlardan anlaşılmaktadır.

4-Toprak Sistemi ve Ekonomik Yapı

Osmanlı Devleti'nde topraklar **Has**, **Zeamet** ve **Timar** olmak üzere üçe ayrılırdı:

1. **Has:** Geliri 100 bin akçayı aşan dirlik olup, genellikle padişahlara veya yüksek dereceli devlet görevlilerine tahsis edilen arazilerden elde edilen geliri ifade ederdi.
2. **Zeamet:** Yıllık geliri 20 bin ila 100 bin akçe arasındaki arazilerden alınan geliri kapsardı.
3. **Timar:** Belirli görev ve hizmetlerde çalışanlara verilen, geliri 3 bin ila 20 bin akçe arasında olan toprak veya arazilerden alınan geliri belirtirdi.

5-Diğer İdari ve Mali Görevliler

1. **Nazır-ı Emval:** Malların denetiminden sorumlu görevlidir. 1526 tarihinde Mardin'de nazır-ı emval olan bir zatın, aynı zamanda Akkoyunlu Kasım Padişah evkafının da nazır olduğu bilinmekle birlikte, ismine rastlanmamıştır.
2. **Züema ve Sipahiyan:** 1526 yılında Mardin Sancağı'nda 9 zaim ve 113 sipahi bulunmaktaydı.

3. **Kale Mehterleri:** Şehirde, düğünlerde ve çeşitli etkinliklerde sanat icra eden mehteran grubudur. Sayısal bilgileri net olmamakla birlikte, varlıkları kayıtlarda geçmektedir. [12]
4. **Cizye Emini:** Mardin Sancağı'ndaki Hristiyan ve Yahudilerin cizyelerini (gayrimüslimlerden alınan vergi) toplamakla görevli memurlardır.
5. **Voyvoda:** 17. yüzyıla ait metinlerde ve arşiv belgelerinde Mardin'de bir voyvodanın bulunduğu belirtilir. Avrupalı seyyahlar da seyahat notlarında voyvodalığın Türklerin Balkan Slavlarından almış oldukları bir idari müessese olduğunu kaydetmişlerdir. Türk idare sisteminde farklı anlamlar taşıyan voyvodaların görevi, kendi voyvodalıklarındaki genel asayiş ve emniyeti sağlamak, idare etmek ve vergileri toplamaktır. Sancak beyleri veya mahalli kadılar tarafından kontrol edilirlerdi. Mardin başlangıçta Osmanlı Sultanları tarafından atanan voyvodalar tarafından yönetilmiş ve topladıkları vergileri Valide Sultan'ın tasarrufuna göndermişlerdir. 1780 tarihinden sonra ise Bağdat Paşası tarafından atanmaya başlandıkları görülmektedir. Mardin Voyvoda vekili olan **Milli-zade Muharrem Bey** gibi şahsiyetler büyük bir güç sahibi olmuş ve Milli ailesi müteakip yüzyılda şehrin yönetiminde önemli roller üstlenmiştir.
6. **Ümera-i Aşair:** Aşiretlerin ileri gelenleridir. Mardin'de 1526'da 204 adet aşiret ileri geleninden söz edilmektedir. Bu şahıslar, kendi aşiretleri üzerindeki büyük nüfuzları sayesinde genel asayiş sağlarken devlet yönetimine sağlıklı bir bünye kazandırmaktaydılar.
7. **Bevvablar:** Kapıcılar olarak bilinen bu görevliler, Mardin'in İpek Yolu gibi önemli kervan yolları üzerindeki geçiş noktalarında bulunurlardı.²³

23 Bölüm kaynakları :https://www.turktarihim.com/Safevi_Devleti.html Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları XIV. Dizi Yüzyılda Mardin Sancağı, Nejat Göyünç, s.15. Mardin ve Mardinliler 1995, Latif Öztüratalay, Seçil Ofset Matbaacılık, Ambalaj Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti., Birinci Baskı, s.65.